

Матеріали III Міжрегіонального семінару з впровадження у навчальний процес програми ціннісної підтримки розвитку здібностей та обдарованості. – Житомир, 2010. – С. 69-72.

С.69

Ольга Савиченко

ІДЕОГРАФІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕНЕСЕННЯ ЦІННОСТЕЙ ТА ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ, ЗАСВОЄНИХ У СПОРТІ, НА ІНШІ ВИДИ ДІЯЛЬНОСТІ

Одним із завдань ціннісної підтримки розвитку здібностей є розвиток загальних здібностей на основі досягнення успіхів у різних видах діяльностей. Відтак, актуальним є вивчення механізмів перенесення окремих властивостей особистості з одного виду діяльності в інші сфери з метою розвитку різних компонентів здібностей.

В цьому контексті особливої ваги набуває положення С.Л. Рубінштейна про те, що спеціальні здібності (у нашому випадку, спортивні) розвиваються як окремі сторони загальної здібності до освоєння досягнень людської культури і подальшого розвитку. Взаємозв'язок загальних і фізичних здібностей людини підтверджено у роботах К.К. Платонова, а в дослідженнях В.Г. Норакидзе експериментально доведено вплив якостей, які сформувалися у спортивній діяльності, на інші види активності людини. У роботах І. Полонського поширення суспільно-корисної активності з однієї сфери на іншу отримало назву «закону збереження суспільної активності».

С.70

Результати досліджень викладачів кафедри соціальної та практичної психології (О.Л.Музика, О.О.Музика, І.С.Загурська, Т.М. Майстренко, І.М. Тичина) свідчать, що в учнів, які займаються в позашкільних навчальних закладах, найповніше взаємодіють соціальні, діяльнісні та особистісні компоненти розвитку здібностей.

Розвиток спортивних здібностей та включення їх у структуру загальної обдарованості передбачає перенесення цінностей, засвоєних в одному виді діяльності, на інші. У юнацькому спорті таке перенесення відбувається на різних рівнях регуляції та етапах оволодіння діяльністю. Так, на рівні соціальної регуляції, коли розвиток спортивних здібностей не достатньо високий, спортсмени привносять у спорт вміння і якості, розвинуті в інших сферах (здебільшого, це міжособистісні стосунки та навчальна діяльність). Рівень процесуальної регуляції характеризується перенесенням регуляційних схем та цілеспрямованості поведінки. На рівні суб'єктної регуляції відбувається перенесення соціальних, діяльнісних та особистісних цінностей на усі сфери активності людини.

Таким чином, перенесення здібностей проходить такі етапи розвитку: привнесення цінностей та особистісних якостей з інших видів діяльності ⇒ використання окремих регуляційних схем, засвоєних раніше (у сфері міжособистісних стосунків, у навчанні), їх адаптація та удосконалення ⇒ перенесення особистісних якостей, стратегіальних тенденцій зі спорту в інші сфери діяльності.

Для перевірки припущення про перенесення цінностей та особистісних якостей, засвоєних у спорті, на інші види діяльності було проведене ідеографічне дослідження за авторською модифікацією методики вивчення динаміки здібностей (О.Л.Музики). Досліджуваний (юнак, що займається спортом та має I дорослий розряд з легкої атлетики) проявив високий рівень рефлексії здібностей, в тому числі й спортивних. Результати дослідження підтвердили положення про рівневу організацію ціннісно-

мотиваційної регуляції розвитку спортивних здібностей. Виявилося, що найбільш розвиненим є особистісно-ціннісний та операційно-когнітивний компоненти здібностей, а вплив соціальних стосунків (референтний компонент) на розвиток особистості юнака та побудова на їх основі самооцінки та прогнозування власного розвитку є ситуаційним та вибіркоким (рис. 1.).

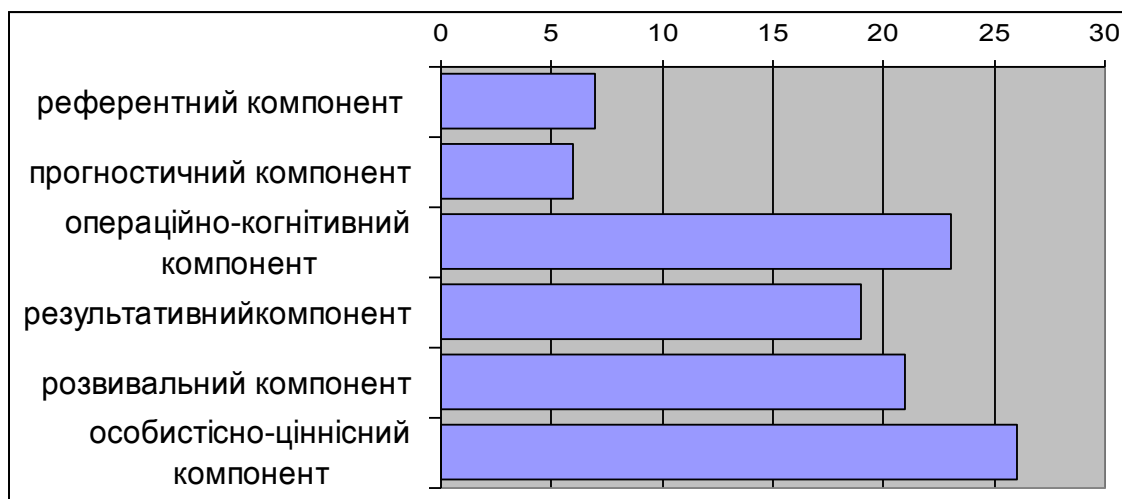

Рис. 1. Результати ідеографічного дослідження рефлексії розвитку окремих компонентів здібностей

С.71

Цікавим є той факт, що виділені вміння та особистісні якості стосуються різних сфер діяльності (спорт, навчання, музика, танці, розваги, професія тощо). Примітно, що спочатку досліджуваний назвав ті вміння, дії та операції, що стосуються виду діяльності, в якому він демонструє найбільший рівень розвитку здібностей (спортивна). У процесі подальшої рефлексії були виділені ті вміння, якими він оволодів до початку занять спортом, вміння, які він зміг використати у процесі фізичного удосконалення. Під час дослідження саме спортивні вміння неодноразово аналізувалися як такі, що сприяли розвитку в інших сферах. Важливо, що найбільш високо були оцінені ті уміння, які, на думку досліджуваного, є практично спрямованими, які «можна використати у повсякденному житті», які дозволяють розвивати нові здібності (фізична підготовка, танці, кулінарні вміння, конструювання). Відмітимо, що серед виділених умінь є ті, до яких юнак неодноразово звертався у процесі рефлексії і намагався аналізувати їх в різних контекстах. Так, наприклад, недостатній розвиток уміння танцювати у молодшому шкільному віці сприяв тому, що він почав займатися спортом. Згодом, після досконалого оволодіння спортивною діяльністю, юнак повернувся до танців. Причому, фізична підготовка розглядається ним як одна з умов не лише спортивних досягнень, а й розвитку танцювальних умінь, занять велоспортом, альпінізмом тощо.

Звернемо увагу на особливості рефлексії особистісних якостей, які виділив досліджуваний. Відзначимо, що перша група якостей (8), позначена як негативна, не прив'язана до конкретного виду діяльності, а аналізувалася досліджуваним, швидше, як умова розвитку здібностей у різних напрямках (що у концепції К.К. Платонова розглядається як «-» здібності до певного виду діяльності). Друга група якостей (7) пов'язана з розвитком міжособистісних стосунків у різних видах діяльності. Третя група якостей (11) описана як ті риси особистості, що розвинулися в певних видах діяльності і

були використані в інших сферах для розвитку здібностей.

Результативний та розвивальний компоненти здібностей достатньо розвинені у досліджуваного (19 та 21 позиції відповідно). Примітно, що усвідомлення власних результатів та здобутків, а також ролі власних зусиль у розвитку здібностей тісно прив'язані до інших компонентів. Наприклад, заняття спортом розглядаються і як уміння, і як результат власного розвитку, і як чинник розвитку особистісної якості «наполегливість».

Таким чином, результати ідеографічного дослідження динаміки та рефлексії розвитку здібностей підтвердили припущення про те, що найважливішу роль у розвитку здібностей відіграє усвідомлення операційно-когнітивних, а в юнацькому віці й особистісно-ціннісних компонентів здібностей. Юнаки здатні переносити уміння, особистісні якості, цінності, розвинені в одному виді діяльності на інші сфери розвитку здібностей.